Edyta Klimiuk, Urszula Szalast-Bytys

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Teoria i praktyka w nauczaniu obcojęzycznej leksyki (na przykładzie języka rosyjskiego)

W przedstawionym artykule autorki podejmują temat kształtowania kompetencji leksykalnej na studiach wyższych. Część pierwsza artykułu poświęcona jest pamięci, jej funkcjonowaniu, rodzajom, zmianom związanym z wiekiem oraz wpływowi, jaki wywiera ona na przyswajanie obcojęzycznej leksyki. W drugiej i trzeciej części przedstawiane są różne konkretne procedury dydaktyczne, ćwiczenia (na przykładzie języka rosyjskiego), które są i mogą być wykorzystywane zarówno podczas zajęć praktycznej nauki języka, jak i w pracy samodzielnej studentów w celu wspomagania zapamiętywania, poszerzania zasobów obcojęzycznej leksyki, a w końcowym rezultacie zwiększenia efektywności procesu akwizycji języka obcego.

1. Uwagi wstępne

Zjawiska częste i rozpowszechnione w życiu człowieka nierzadko znajdują odzwierciedlenie w znanych przysłowiach i powiedzeniach. Jedno z tego typu powiedzeń obrazuje nasze chwilowe problemy z pamięcią. „Mam to na końcu języka" – mówią Polacy, próbując usilnie przypomnieć sobie jakieś słowo bądź wyrażenie; „У меня это слово на языке вертится" – wtórują Rosjanie, z nie mniejszym wysiłkiem poszukując w myślach potrzebnego wyrazu; „It is on the tip of my tongue" – powiadają Anglicy, którym również nie obce są podobne rozterki. Opisane luki w pamięci zdarzają się wszystkim i nie są zależne ani od wykształcenia, ani zasobu leksykalnego w języku ojczystym. Z takimi samymi (chociaż wydaje się, że o wiele częstszymi) próbami męczącego przypominania potrzebnego zwrotu borykają się również ci, którzy uczą się języka obcego. Częstotliwość wspomnianych manipulacji myślowych zależy od różnych czynników, m.in. stopnia opanowania danego języka, intensywności kontaktu z nim, zaangażowania w naukę, ale także od wydajności i sprawności pamięci.

Ze względu na specyfikę samego obiektu uczenia się (język), wiedzę, która musi zostać przyswojona, nawyki i umiejętności, które mają być ukształtowane, pamięć odgrywa kluczową rolę, więc jej sprawne funkcjonowanie jest konieczne w odtwarzaniu niezbędnych w komunikacji wyrażeń leksykalnych i rządzących nimi struktur gramatycznych. J. Arabski zauważa: „aby sprawnie posługiwać się na co dzień np. angielskim, należy znać jego podstawowy system gramatyczny i co najmniej kilka tysięcy słów. Informacje te musimy przechowywać w mózgu. Cała obecna technologia ze zgromadzonymi bitami informacji do języka się więc nie odnosi i pamięć odrywa w tym przypadku rolę szczególną" (Arabski, 1997: 99-100). Ową konieczność przyswojenia minimum leksykalno-gramatycznego dostrzegają również sami uczniowie już w początkowym okresie nauki języka obcego, słusznie traktując go w kolejnych etapach przyswajania języka jako niezbędnik, budulec

każdej sytuacji komunikacyjnej, zapewniający skuteczność przekazu i odbioru informacji oraz zapobiegający wystąpieniu blokady w komunikacji. Rozszerzanie zasobu leksykalnego, rozwijanie kompetencji leksykalnej[1] i wspomaganie towarzyszących jej procesów pamięciowych, staje się zatem – obok kształtowania kompetencji komunikacyjnej – jednym z podstawowych celów w procesie nauczania języka obcego.

2. Pamięć a nauka języka obcego

Najprościej, w potocznym rozumieniu tego terminu, *pamięć* określamy jako pewną umiejętność człowieka do zapisywania, zapamiętywania, przechowywania w umyśle określonych informacji oraz przypominania ich sobie. W praktyce życia codziennego zauważamy, że funkcjonowanie pamięci jest sprawą indywidualną – różni się długością i trwałością „magazynowanych" w niej wiadomości, a także wysiłkiem i tempem, w jakim przypominamy sobie zapamiętane już treści. W literaturze przedmiotu spotykamy różne określenia pojęcia „pamięć", np. Anderson podkreśla, że „pamięć jest względnie trwałym zapisem doświadczenia, które znajduje się u podłoża uczenia się" (Anderson, 1998: 22).

W procesie nauczania języka obcego, gdy zderzamy się z mnogością leksyki, struktur gramatycznych, wiedzy językowej i pozajęzykowej, pamięć stanowi jeden z najistotniejszych czynników indywidualnych, determinujących przyswojenie materiału językowego. W literaturze wyodrębnia się trzy fazy pamięci: zapamiętywanie/kodowanie – przechowywanie – przywoływanie/odtwarzanie (por.: np. Kurcz, 1995: 8-9; Komorowska, 2011: 125-126), a na podstawie mechanizmów, zjawisk charakterystycznych dla każdego z tych etapów, wyróżnia się kilka typów pamięci. Z racji tego, że ich rola w funkcjonowaniu człowieka jest różna, skupimy się jedynie na tych, które wykazują najbardziej widoczny wpływ na naukę języka obcego, w szczególności opanowanie obcojęzycznej leksyki.

Napływające do ucznia sygnały sensoryczne są w pierwszej kolejności przetwarzane przez pamięć krótkotrwałą (świeżą), a następnie przechodzą do pamięci długotrwałej. Pierwsza z nich, ze względu na swoje właściwości – ograniczoną pojemność (7+/-2 jednostki) i czas przechowywania (2-3 minuty) – stanowi istotny moment w kontakcie z obcojęzycznym, w tym leksykalnym, materiałem, szczególnie wtedy, gdy jest on skomplikowany pod względem budowy, znaczenia, zapisu graficznego, wymowy itd. (por. Arabski, 1997: 101-102), co uzależnia jego przeniesienie do pamięci długotrwałej. Jak słusznie podkreśla David Fontana, „bez wątpienia ten transfer z pamięci krótkoterminowej do długoterminowej jest istotny dla procesu uczenia się" (Fontana, 1995: 171) i w dużej mierze zależy od ilości powtórzeń nowego materiału oraz zastosowanych indywidualnych strategii zapamiętywania.

[1] W literaturze przedmiotu najczęściej mówi się o kompetencji lingwistycznej (językowej), której podstawowym wyznacznikiem jest znajomość podsystemów językowych, w tym leksykalnego, oznaczająca opanowanie leksyki języka obcego wraz z jej znaczeniem oraz umiejętność praktycznego posługiwania się nią w komunikacji (por.: Komorowska, 2011: 10-11; Азимов, Щукин, 2010: 362-363). Raczyńska, pisząc o kompetencjach w uczeniu się i nauczaniu języka obcego według standardów „Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego" wydanych przez Radę Europy, w ramach wspomnianej kompetencji lingwistycznej wyróżnia kompetencję leksykalną – wiedzę i umiejętności w zakresie stosowania jednostek leksykalnych danego języka (słowa, wyrażenia, frazeologizmy, idiomy, gotowe zwroty itd.) oraz powiązaną z nią kompetencję semantyczną, która w kontekście słownictwa oznacza m.in. znajomość znaczenia wyrazów, umiejętność świadomego ich doboru i kontroli w komunikacji czy też zauważanie powiązań leksyki z ogólnym kontekstem wypowiedzi (http://spnjo.polsl.pl/konferencja/materialy/referaty/raczynska.pdf).

Sposób, w jaki uczący się podchodzi do zapamiętania nauczanego materiału, ma również znaczny wpływ na jego efektywne przyswojenie. W zależności od tego, na ile angażuje w ten proces świadomość i swój czynny udział, wyróżniamy pamięć mimowolną i dowolną lub świadome i automatyczne zapamiętywanie (por.: Акишина, Каган, 2008: 176; Komorowska, 2011: 125). Pamięć mimowolna uaktywnia się bez wiedzy i woli człowieka, działając poza progiem naszej świadomości. Uczenie się/zapamiętywanie zachodzi zatem np. poprzez obcowanie z dźwiękami mowy obcojęzycznej, tekstem czytanym, obserwowanie danej sytuacji komunikacyjnej i towarzyszących jej zachowań werbalnych oraz pozawerbalnych. Z sytuacji codziennych i nauki szkolnej wiemy jednak, że taki rodzaj zapamiętywania nie zawsze jest udziałem osób uczących się i nie każda informacja niejako mimochodem, trwale zapisuje się w naszej pamięci. Najczęściej zapamiętanie wymaga kontrolowanego, a zatem świadomego procesu, którego cechami charakterystycznymi będą wysiłek, skupienie uwagi, koncentracja na zadaniu, włączenie określonych sposobów, konkretnych działań, które ułatwią uczącemu się opanowanie materiału językowego.

Nie mniej ważna okazuje się również umiejętność organizowania przez uczącego się treści, które ma zapamiętać, w pewną spójną całość. Nie od dziś, dość często na zajęciach nauczyciele wypowiadają słowa, które określają sposób, w jaki uczniowie zapamiętali dany materiał językowy, a mianowicie „wyuczyłeś się na pamięć", „wykułeś go", „wyklepałeś z pamięci" itd. Z przytoczonych określeń wyłaniają się kolejne rodzaje pamięci: mechaniczna, oznaczająca zapamiętanie bez zrozumienia, bez doszukiwania się sensu, powiązań między jednostkami języka oraz logiczna, bazująca na dążeniu do spójnego, sensownego powiązania materiału językowego w pewną całość (por. Arabski, 1997: 100).

Mechaniczne zapamiętywanie jest typowe dla początkowych okresów nauki. Dziecko nie widzi problemu w zapamiętywaniu pojedynczych, niepowiązanych ze sobą logicznie ciągów słów, form, zwrotów, ponieważ ten proces nadmiernie go nie obciąża, nie sprawia trudności. W późniejszych latach nauka języka obcego oparta wyłącznie na zarysowanej powyżej sytuacji stanowi poważny problem i znacząco wpływa na efekty nauczania – mechaniczne zapamiętanie wymaga u starszych uczniów wysiłku i większej ilości czasu, a w związku z tym niektórych z nich może zniechęcać do nauki. Dlatego istotnego znaczenia nabierają takie procesy i operacje intelektualne związane z pamięcią logiczną, jak indukcja, dedukcja, grupowanie według podobieństw semantycznych czy kojarzenie (por. Акишина, Каган, 2008: 177). Choć zdarza się, że mechaniczne zapamiętywanie materiału językowego poprzez odpowiednie przeprowadzenie tego procesu – duża liczba powtórzeń w odpowiednich odstępach czasowych – może przynieść również pozytywny skutek (zapamiętanie wyrazów, określonych form, całych zwrotów, wierszy itd.), to jednak „dzięki zapamiętywaniu logicznemu przyswajany materiał poddawany jest „obróbce" myślowej. Wysiłek myślowy zmierzający do zrozumienia znaczenia odbieranych informacji oraz próby ich odniesienia do już posiadanej wiedzy przez porównywanie i ocenienie pozwala na organizowanie oraz zapamiętanie treści. W ten sposób przyswajane informacje są łatwiej wydobywane z pamięci" (Dźwierzyńska, 2009: 16).

Rozważając problem pamięci w powiązaniu z nauczaniem języka obcego, należy mieć na uwadze również rodzaj bodźca wpływającego na przyswojenie przez uczących się treści językowych. Słusznie podkreśla się znaczenie pamięci wzrokowej/ikonicznej, słuchowej/echonicznej i motorycznej (por.: Kurcz, 1995; Arabski, 1997; Акишина, Каган, 2008)

w lepszym opanowaniu i zrozumieniu materiału językowego. Organizacja procesu nauczania języka obcego, w którym dla osiągnięcia zamierzonych celów dydaktycznych szeroko wykorzystuje się różnego rodzaju pomoce (podręcznik, zawarte w nim ćwiczenia, tablice leksykalno-gramatyczne, rysunki, schematy, diagramy, filmy itd.), stawia niejako na pierwszym miejscu pamięć wzrokową. Jednakże nie mniej istotną rolę pełni wspomaganie przyswajania materiału językowego środkami słuchowymi (muzyka, piosenki, rymowanki, wierszyki, łamacze języka itd.) i aktywizowanie w tym celu pamięci echonicznej, pomocnej przy zapamiętywaniu zagadnień związanych z foniczną stroną języka (intonacja, akcent, rytm, wymowa). U grona uczących się znaczący wpływ na procesy pamięciowe zauważa się poprzez włączenie w proces nauki mimiki, ruchu, gestów związanych z pamięcią motoryczną. W praktyce nauczania obserwuje się również osoby o mieszanym typie pamięci (wzrokowo-słuchowym, wzrokowo-motorycznym). Badania prowadzone nad zapamiętywaniem i jego wpływem na proces uczenia się wskazują, że człowiek poddawany działaniu jednego bodźca zapamiętuje 10% z tego, co czyta, 20% z tego, co słyszy i 30% z tego, co widzi. Jednakże w sytuacji, gdy zostanie on poddany działaniu różnych sygnałów sensorycznych, jest on w stanie zapamiętać 50% tych informacji, które docierają do niego poprzez słuch i wzrok, 70% z tych, które on sam wypowiada i aż 90% z tych, które są wynikiem jego działań (por. Brudnik, Moszyńska, Owczarska, 2003: 8), co stanowi potwierdzenie istotnego wpływu wspomnianych trzech rodzajów pamięci na szybkość i efektywność przyswojenia materiału językowego.

3. Zapamiętujemy leksykę – techniki, sposoby, zasady/rekomendacje

Zakłócenia w sytuacjach komunikacyjnych z użyciem języka obcego mogą mieć różne podłoże, np. błędy fonetyczne lub naruszenie podsystemu składniowego. Bardzo istotnym utrudnieniem, uniemożliwiającym niekiedy komunikację, są również błędy leksykalne. Arabski zwraca uwagę, że „konsekwencje takich błędów mogą być nawet gorsze niż brak wzajemnego porozumienia. Nadawca może się bezwiednie ośmieszyć albo nawet obrazić odbiorcę. Może także wyprodukować wypowiedź poprawną, ale niezgodną z własnymi intencjami" (Arabski, 1997: 191). Kształtowanie kompetencji leksykalnej staje się zatem głównym celem w nauczaniu języka obcego. Pomocnym w realizacji tego zamierzenia będą wszelkiego rodzaju techniki/strategie nauczania słownictwa oraz techniki mnemotechniczne, które ze względu na fakt, że sprzyjają ćwiczeniu pamięci i procesowi zapamiętywania, powinny być wykorzystywane w nauczaniu. Wskazane byłoby także przekazanie wiedzy o funkcjonowaniu pamięci i konkretnych metodach zapamiętywania nowego słownictwa studentom do świadomego wykorzystywania w ich samodzielnej pracy.

Przez kolejne lata nauki języka obcego każdy wypracowuje swój indywidualny styl uczenia się, przyjmuje określone strategie w przyswajaniu nowej wiedzy. Należy jednak podkreślić, że nie zawsze wybrany styl i strategie rzeczywiście przynoszą najlepsze efekty. Toteż warto przedstawić początkującym studentom chociaż niektóre sposoby zapamiętywania jednostek leksykalnych. Jest to o tyle ważne, że studia filologiczne wybierają uczniowie z różnym stopniem znajomości języka. Czasami zdarza się, iż jest to wybór przypadkowy i konieczność przyswajania dużej ilości nieznanego słownictwa może sprawiać tym większe trudności. Aby więc nauka języka nie jawiła się jako ciągłe 'zaku-

wanie' słówek, które może zniechęcić do jego opanowania, pożądane byłoby rozwijanie umiejętności skutecznego i ekonomicznego uczenia się, zapoznanie z już gotowymi sposobami zapamiętywania, wybór najbardziej odpowiednich technik, dostosowywanie ich do indywidualnych potrzeb lub też wymyślanie własnych. Świadoma i aktywna postawa w procesie własnego uczenia się jest jedną z głównych cech, wpływających na osiągnięcie największych korzyści: „dobrzy uczniowie różnią się między sobą pod względem korzystania z rozmaitych strategii. Nie wszyscy korzystają z tych samych. Od uczniów przeciętnych różnią się tym, że używają tych strategii więcej i częściej; używają ich także bardziej konsekwentnie" (Arabski, 1997: 98).

Dźwierzyńska, na podstawie przeprowadzonej wśród studentów ankiety, przedstawia najczęściej stosowane przez nich techniki i sposoby zapamiętywania nowych elementów języka. Do najchętniej wykorzystywanych należą m.in. głośne czytanie, powtarzanie w myślach, zapisywanie – czasami kilkakrotne, zakreślanie na kolorowo, tworzenie listy wyrazów z ich polskim odpowiednikiem, poszukiwanie skojarzeń z językiem ojczystym lub innymi językami obcymi (przy czym im asocjacje bardziej zaskakujące, niezwykłe, przesycone emocjami i nie pozbawione elementów humoru, tym łatwiej zapadają one w pamięć), zapamiętywanie synonimów/antonimów, uczenie się rodziny wyrazów i całych związków wyrazowych, tj. słów wraz z kontekstem, kojarzenie wyrazów zgrupowanych wokół oddzielnych tematów (Dźwierzyńska, 2011a: 60-68). Autorka zwraca uwagę na fakt, że wraz z pogłębianiem znajomości języka zwiększa się różnorodność strategii, służących zapamiętywaniu obcojęzycznej leksyki oraz częściej zapamiętywane są całe wyrażenia bądź zdania niż oddzielne, pojedyncze wyrazy (Dźwierzyńska, 2011a: 69).

W literaturze tematu podkreśla się celowość i potrzebę kreatywnego podejścia do uczenia się słownictwa. Jedną z ważnych strategii jest niewątpliwie wspomniane już zapamiętywanie słów w kontekście. Różnego rodzaju kolokacje wyrazowe (np. rzeczownik + czasownik, rzeczownik + rzeczownik, przymiotnik + rzeczownik), a nawet krótkie zdania, znacząco wpływają na rozszerzenie osobistego zasobu leksykalnego i stają się budulcem do różnego rodzaju wypowiedzi, dzięki czemu łatwiej osiągnąć płynność, naturalność oraz precyzję komunikatu. W takiej sytuacji konieczne staje się wyrobienie w sobie nawyku (istotne będą podpowiedzi i pomoc dydaktyka) zauważania, np. w zdaniu, i wyodrębnieniu przydatnych połączeń wyrazowych, a także aktywne ich wykorzystanie, również poprzez transformacje i dostosowywanie do konkretnej sytuacji (np. *В сезон отпусков, отправляясь из городов на отдых, многие задают себе вопросы – как провести летний отпуск, чтобы развлечься и набраться сил.*)

Ciekawymi i korzystnymi z punktu widzenia ekonomi uczenia się są również techniki mnemotechniczne oparte o różnego rodzaju asocjacje, które według Brześkiewicza „stanowią główne narzędzie procesów pamięciowych" (Brześkiewicz, 2005: 203). Kojarzenie nowych słów ze słowami już znanymi, zarówno ze słownika języka ojczystego, jak i innego języka obcego, i budowanie z ich użyciem plastycznych obrazów uruchamia wyobraźnię, emocje, ale także stwarza okazję do wykorzystania wcześniejszych, zakodowanych już w pamięci doświadczeń językowych, co z kolei sprzyja wpisaniu nowopoznanego słownictwa w istniejące struktury, a tym samym przyspiesza jego przyswojenia. Warto zaznaczyć, że umiejętnie dobrane słowa-klucze umożliwiają lepsze zapamiętywanie, tj. wspomagają przeniesienie ich z pamięci krótkotrwałej do długo-

trwałej, ale również mogą stanowić istotną podpowiedź w sytuacji przypominania sobie potrzebnego komponentu (np. rosyjskie słowo *лук* 'cebula' kojarzymy z *łukiem*, z którego wypuszczona strzała rozbija w drobne kawałeczki cebulę, obraz można wzbogacić widokiem płaczących ludzi).

Samodzielna praca studenta z podsystemem leksykalnym powinna być wspierana przez działania nauczyciela, który uwzględnia trzy etapy pracy ze słownictwem: wprowadzanie, utrwalanie i powtarzanie (Komorowska, 2011: 152). Poprzez optymalną ilość odpowiednio dobranych ćwiczeń leksykalnych i leksykalno-gramatycznych, a także zapewnienie powtórzeń, dydaktyk również kieruje procesem zapamiętywania, odtwarzania i przetwarzania. Pomocnymi będą tu różnego rodzaju ćwiczenia przedkomunikacyjne, a następnie, na poziomie bardziej zaawansowanym, gdy ważniejsze zaczyna być, co uczący się ma do powiedzenia, a nie jak ma to zrobić pod względem składniowym i gramatycznym, i gdy cały proces dydaktyczny zaczyna zmierzać właśnie w stronę słownictwa i użycia go w różnych sytuacjach, wykorzystywane będą ćwiczenia komunikacyjne, np. dyskusje i rozwiązywanie problemów (por.: Arabski, 1997: 190).

Przy semantyzacji wprowadzanych jednostek leksykalnych nauczyciel ma do dyspozycji szereg różnorodnych sposobów. Zasadniczo można wyróżnić dwie podstawowe techniki prezentacji materiału językowego – tłumaczeniowa i nietłumaczeniowa. Polski odpowiednik wyszukany w słowniku lub podany przez dydaktyka szybko i jednoznacznie objaśnia znaczenie, i w niektórych sytuacjach będzie najlepszym rozwiązaniem. Jednakże o wiele lepiej zapamiętywaniu leksyki służyć będą nietłumaczeniowe sposoby semantyzacji, gdy próba odgadnięcia znaczenia pozwala zatrzymać się i skoncentrować uwagę na nieznanym wyrazie czy kolokacji. Wzmaga to zainteresowanie i motywację do odpowiedzi, a odpowiednio dobrane przykłady także stwarzają okazję do odwołania się do posiadanej już wiedzy. Objaśnianie poprzez kontekst sytuacyjny (w zdaniu, w opisie sytuacji, mini-dialogu), definiowanie słowa, wskazanie przedmiotu na obrazku lub w najbliższym otoczeniu, pokazanie gestem/ruchem, przytoczenie synonimu/antonimu – to niektóre sposoby twórczej prezentacji nowych jednostek językowych (por: Komorowska, 2011: 152-156; Dźwierzyńska, Kossakowska-Maras, 2007: 58-61). Warte wykorzystania są także sposoby odwołujące się do budowy oddzielnych wyrazów, uwzględniające zasady słowotwórstwa (np. *иностранец – человек из иной страны, работодатель – тот, кто дает работу, сумасшедший – тот, кто сошел с ума* itp.).

Ćwiczenia angażujące wyobraźnię można zastosować także w ramach utrwalania i powtarzania leksyki. Komorowska daje przykłady interesujących zadań, które pozwalają na szybkie powtarzanie słownictwa, np. skojarzenia tematyczne, polegające na grupowaniu wyrazów wokół jednego tematu; luźne skojarzenia, wywołane jakimś słowem bądź rysunkiem; skojarzenia łańcuszkowe, gdy słowo/wyrażenie wypowiedziane przez jedną osobę staje się bodźcem do skojarzeń dla następnej osoby itd., angażując tym samym cała grupę; wybór wyrazu nie pasującego do pozostałych; odgadnięcie słowa na podstawie podanych kilku określeń (por: Komorowska, 2011: 158-161). Polecanym ćwiczeniem w formie pisemnej są tzw. mapy umysłowe/mapy skojarzeń[2] znacząco wspomagające zapamiętywanie „gdyż podczas zapisywania najistotniejszych pojęć i połączeń między nimi analizujemy odbierany materiał, staramy się go zrozumieć ocenić oraz

[2] Więcej o roli i wykorzystaniu skojarzeń w procesie uczenia się języka obcego patrz także: Arabski, 1997: 124-126.

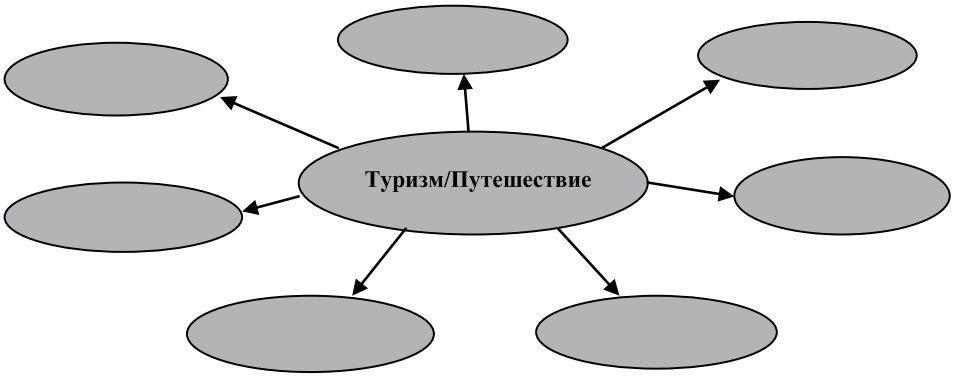
przełożyć na pojęcia, do których jesteśmy w stanie go odnieść" (Dźwierzyńska, 2011b: 79). Przytoczone ćwiczenia nie zajmą dużo czasu przy krótkiej powtórce na początku kolejnych zajęć lub mogą stanowić urozmaicenie zajęć powtórzeniowych, które powinny mieć charakter cykliczny, rozłożony w czasie, co, patrząc na fazy procesu zapamiętywania, jest zasadne i sprzyja utrwaleniu materiału. Należy jednak pamiętać, że powtórzenia w trakcie zajęć nie zastąpią powtórzeń samodzielnych. Warto uświadomić studentom, że największe ubytki pamięci po przyswojeniu nowego materiału według tzw. krzywej zapominania, następują już w kilka godzin po uczeniu się, a w ciągu doby zapomnieniu ulega nawet do 80% informacji (por.: Dźwierzyńska, 2007: 21). Stąd ogromne znaczenie nawet krótkich repetycji rozplanowanych ze zmniejszającą się częstotliwością.

4. Od teorii do praktyki: przykłady ćwiczeń leksykalnych na zajęciach języka rosyjskiego

Umiejętność porozumiewania się werbalnego nierozerwalnie wiąże się z zapamiętywaniem, przechowywaniem i odtwarzaniem w konkretnej sytuacji określonych zasobów leksykalnych. Wymienione trzy fazy pamięci są uaktywniane w procesie naturalnego przyswajania języka ojczystego dzięki osłuchaniu, powtarzaniu i konieczności wchodzenia w interakcje z otoczeniem. W warunkach szkolnych nauczyciel powinien tak kierować pracą, aby również wspierać procesy pamięciowe, niezbędne do opanowywania słownictwa. Przedstawione poniżej wybrane ćwiczenia na podstawie dwóch kręgów tematycznych (turystyka/podróże, dom/mieszkanie) stanowią propozycję na zajęcia wprowadzające w określony temat oraz na zajęcia powtórzeniowe i mogą być inspiracją do tworzenia podobnych zadań również w przypadku innych bloków leksykalnych.

Тема: Туризм/Путешествие

I. Przypomnienie/aktywizacja/utrwalenie znanej uczniom leksyki
1. Скажите, с какими словами/выражениями у вас ассоциируются слова «туризм» или «путешествие». Все придуманное вами впишите в ассоциограмму. Затем на основании выписанного попробуйте дать определение термина «туризм», дополняя предложение: Туризм – это ...

Возможные ассоциации: *турист/туристка, способ проводить свободное время, выходные, образ жизни, поездка куда-то, интересные экскурсии, пассивный/активный отдых, увидеть что-нибудь интересное, поиск приключений, каникулы, познавать новые места, знакомиться с интересными людьми* и т.д.

2. К данным словам, выражениям допишите синонимы, а затем на их основании составьте короткое объявление, в котором убедите потенциального клиента, что стоит выбрать именно вашу гостиницу для проведения отдыха.

гостиница –	скромная гостиница –.....
поездка–	стоимость номера в гостинице – .....
заказать номер в гостинице –	.....
.....	гостиница расположена – .....
отдыхающие в гостинице –	.....
первоклассная гостиница –	номер в этой гостинице слишком дорог
.....	– .....
номераобустроеныповысшемууровню–	высокий стандарт обслуживания в
.....	гостинице – .....

(*забронировать номер в гостинице; туристы/гости гостиницы; дешевая гостиница; цена номера в гостинице; пятизведочная/дорогая/фешенебельная гостиница; высокое качество/высокий уровень обслуживания в гостинице; гостиница находится; номера с удобствами; номер в этой гостинице кому-то не по карману; отель/пансионат*).

II. Wprowadzenie nowej leksyki/powiązanie leksyki znanej uczniom z nowo poznaną/włączanie nowych słów w wypowiedź

1. Найдите пары антонимов, а затем расскажите, на что надо обратить внимание, собираясь за границу, т.е. какие документы необходимо оформить, какую информацию мы должны проверить, о чем нам нужно помнить, чтобы без проблем пересечь границу.

виза на въезд	*многократная виза*
поездка по стране	*копия документов/паспорта*
паспорт в постоянном пользовании	*виза оформляется самостоятельно*
однократная виза	*участниками тура*
обязательная медстраховка	*выездная виза*
оформить визу	*ввоз товаров в страну*
въездная виза	*зарубежная поездка*
подлинник документов/паспорта	*продлить визу*
вывоз товаров за границу	*виза на выезд*
плата за оформление визы включается	*срок действия паспорта истек*
в стоимость тура	*добавочная медстраховка*

2. Прочитайте предложения. Затем к данным ниже определениям/дефинициям подберите подходящее по смыслу слово с корнем *-тур-* (напр. *турпутевка, турагентство, тургостиница, турбюро, тургруппа, турфирма, туркомплекс, турбаза, туроператор, турпоездка, турпоход, туравтобус* и т.д.).

- *Тургостиница, в которую нас поселили, оказалась пятизвездочной и очень комфортабельной.*
- *Для того чтобы уехать на отдых в экзотические страны, необходимо найти опытного, надежного туроператора.*
- *Чтобы отдохнуть на лоне природы, интересно с рюкзаком на спине провести время, можно отправиться в одиночку или с тургруппой в турпоход.*
- *В наше время найти интересную, недорогую турпоездку, даже за границу, не так сложно. Их выбор у турфирм очень большой, так как они стараются привлечь к себе клиентов.*
- *Я великолепно провела время в вашем туркомплексе. Фешенебельная гостиница, современный спортивный комплекс, дополнительные экскурсии и развлечения – это просто рай для туристов!*

Возможные выражения:

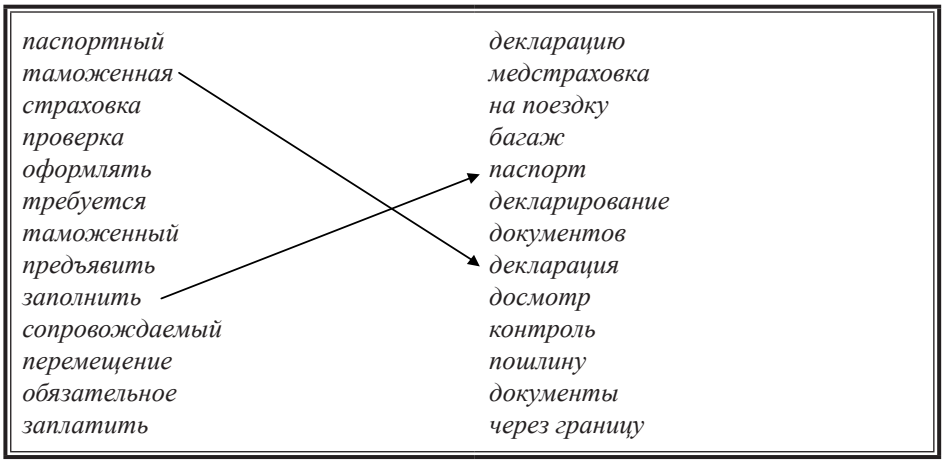
– место, в котором опытные работники предложат вам лучшую для вас поездку – ..... *(турфирма)*;
– место, со всеми возможными удобствами, где можем отлично отдохнуть во время отпуска, каникул и т.д. – ..... *(туркомплекс)*;
– активный отдых на природе, возможность посетить интересные места естественной природы – ..... *(турпоход)*;
– фирма, которая организует отдых за границей или на родине, оформляет все документы, отвечает за туристов – ..... *(туроператор)*;
– здание, в котором предоставляют туристам разные услуги, главным образом ночлег, питание, но также другие развлекательно-рекреационные услуги, напр., аквацентр, тренажерные залы и т.д. – ..... *(тургостиница)*

3. Пользуясь словарем, заполните таблицу, т.е. впишите вид туризма или определите его специфику. Постарайтесь также ответить на вопрос: Какой вид туризма вам ближе и почему? В ответе воспользуйтесь выражениями типа: *по-моему; я думаю, что; мне кажется, что; я уверен в том, что; по моему мнению; по всей вероятности*.

Возможные виды туризма: *велосипедный, пешеходный, рекреационный, приключенческий, лечебно-оздоровительный, паломнический, деловой, свадебный, зимний, летний, массовый, специализированный* и т.д.

Вид туризма	Специфика
	Разновидность религиозного туризма, совершаемого верующими людьми разных конфессий по святым местам.
велосипедный	
пешеходный	
	Поездки, целью которых являются, например, переговоры с другими бизнесменами, участие в презентациях, поездки на ярмарки.
лечебно-оздоровительный	
	Туризм, рассчитанный на конкретного туриста-потребителя; он связан с хобби человека, его увлечениями; это может быть экотуризм, военный туризм, путешествия, связанные с экстрим-спотрами, например, пейнтболом, дайвингом, скалолазанием, рафтингом.
зимний	

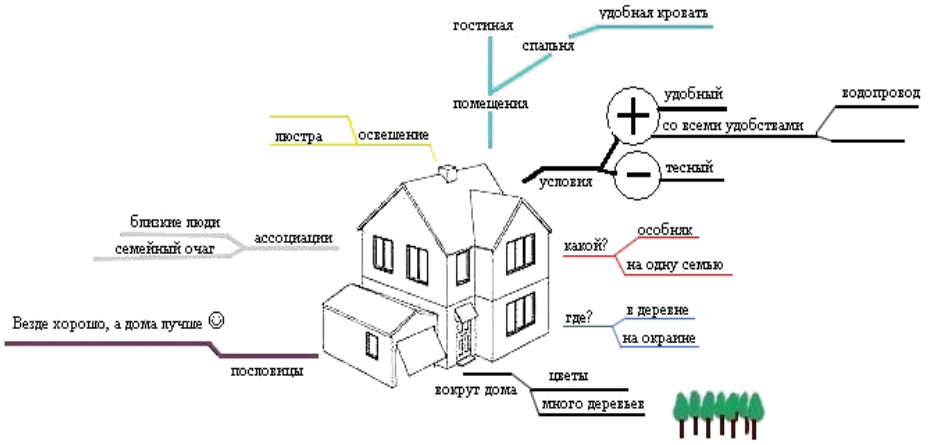
4. Соедините слова/выражения соседних колонок. Затем разыграйте сценку «На границе», в которой употребите как можно побольше новых выражений.

5. Найдите «лишнее» слово в цепи тех, которые связаны с темой «Туризм». Мотивируйте свой выбор.
виза, пошлина, страховка, удостоверение личности;
портной, горничная, менеджер отеля, консьерж, гостиничный бой;
турбаза, двухзвездочная гостиница, сарай, лагерь, отель;
поездка, путевка, экскурсия, командировка;
рыбалка, круизы, коллекционирование, паломничество и т.д.

Тема: Дом/Квартира

III. Zajęcia powtórzeniowe.
1. А) При слове «дом» у всех возникают разные ассоциации. Составьте ассоциативную карту (карту мыслей), с использованием слов и выражений, связанных с этой темой. (Przy wprowadzaniu tego typu ćwiczenia na zajęciach należy pokierować pracą studentów wpisując np. niektóre hasła. Podobna mapa skojarzeniowa może wyglądać jak poniżej).

Б) Давайте расскажем общую историю. По очереди будем добавлять по 2-3 предложения, чтобы получилось одно целое (можете воспользоваться своей ассоциативной картой). Пусть наш рассказ начинается так: *Когда я наконец стану богатой/богатым, я обязательно построю свой собственный дом…*

2. Объясните по-русски значение данных слов: *кладовая, посудомоечная машина, торшер, спальня, коврик* и др. (напр. *Кладовая – это помещение, в котором можно хранить всякие заготовки на зиму*).

3. С данными выражениями составьте предложение. Товарищ по парте пусть вам возразит, пользуясь выражением противоположного значения (напр. *Невозможно так дальше жить! Надо копить деньги и делать капитальный ремонт. – Ну что ты говоришь! Достаточно сделать мелкий ремонт – покрасить трубы, заменить эту старую люстру и положить новый ковер.*).
– *полный беспорядок* (напр. *везде чисто, все убрано*);

- *мебель на заказ* (напр. *готовая мебель, мебель из магазина*);
- *поставить вплотную к стене* (напр. *отодвинуть от стены, поставить посередине*);
- *маленькое оконце* (напр. *большое окно*).

4. Вы стали владельцем дома и пригласили на новоселье своих друзей. Проведите их по первому этажу и покажите, как сейчас живете. Воспользуйтесь данной схемой. Не забудьте употреблять в диалогах наречия, определяющие движение и местонахождение (*сюда, налево, там, слева* и др.).

Ćwiczenia leksykalne stanowią nieodłączny element zajęć językowych. Poszukująca i twórcza postawa, zarówno nauczyciela jak i studenta, może zdecydowanie pozytywnie wpłynąć na procesy pamięciowe, tym samym ułatwiając i przyspieszając opanowanie potrzebnego słownictwa.

Zaprezentowane ćwiczenia stanowią jedynie próbkę, zarys możliwych do skonstruowania zadań, ukierunkowanych na prezentację, ćwiczenie, aktywizację, powtórzenie i w efekcie przyswojenie nowego materiału leksykalnego. Z pewnością włączenie w proces dydaktyczny różnego rodzaju technik, strategii sprzyja efektywniejszemu i trwalszemu zapamiętaniu obcojęzycznej leksyki. Praktyka pokazuje, że przeprowadzona w odpowiedni, rzetelny sposób praca nad słownictwem, stworzenie pod kierunkiem dydaktyka bazy leksykalnej, znacząco ułatwia późniejszą realizację zadań komunikacyjnych. Sami studenci podkreślają, że doceniają pomoc w postaci list wyrażeń, map myśli, asocjogramów, zbiorów synonimów/antonimów itd., będących swoistą 'podpórką językową' najpierw w ćwiczebnych sytuacjach komunikacyjnych, a następnie w bardziej swobodnej konwersacji.

Jak wynika z naszych obserwacji, studenta często trzeba nauczyć korzystania z technik służących przyswojeniu obcojęzycznej leksyki. I tu ogromna rola dydaktyka, który powinien zaprezentować różnorodne sposoby zapamiętywania słownictwa, przećwiczyć je w praktyce na zajęciach, ale też przekonać uczących się do korzyści, jakie wynikają z zastosowania ich w samodzielnej pracy (np. większa trwałość przyswojonego materiału, szybsze zapamiętywanie i przypominanie, dzięki wypracowanej sieci połączeń skojarzeniowych itd.). Należy także pamiętać o tym, że nie każda proponowana przez nas technika trafi do każdego studenta. Część studentów jest otwarta na 'nowinki', ułatwiające im proces nauki i rzeczywiście będzie wykorzystywać je, lub przynajmniej starać się modyfikować dotychczasowe postępowanie, wypracowując bardziej skuteczne indywidualne strategie uczenia się, tworząc własne zbiory aktywnej leksyki, kształtując umiejętność pracy z obcojęzycznymi słownikami itd. Jednakże zdarzają się i tacy, którzy pozostają wierni tradycyjnym listom słów, wyrażeń z ich ojczystym odpowiednikiem i równie tradycyjnemu 'wykuciu' ich na pamięć.

Praktyka obliguje nas do zwrócenia uwagi na jeszcze jeden aspekt pracy nad słownictwem. Przygotowanie zajęć z uwzględnieniem mnemotechnik czy innych wspomnianych już sposobów, wymaga od dydaktyka poświęcenia większej uwagi, czasu i pracy na szukanie niezbędnego do zadań językowych słownictwa, opracowanie ćwiczeń bazujących na nim i uwzględniających określone procedury dydaktyczne, które sprzyjałyby szybszemu i trwalszemu zapamiętywaniu go. Należy jednak podkreślić, że zastosowanie na zajęciach niektórych, omawianych tu technik, może wymagać dłuższego czasu na ich realizację (np. tworzenie map myśli, asocjogramów itd.), co w efekcie wpłynie na realizację mniejszej ilości różnorodnych ćwiczeń językowych. Niemniej jednak, gdy naszym celem jest likwidowanie sytuacji zaistnienia blokady komunikacyjnej poprzez poszerzenie zasobów obcojęzycznej leksyki, być może warto poświęcić swój czas i pracę, by zwiększyć efektywność procesu akwizycji języka obcego.

5. Uwagi końcowe

Podejście komunikacyjne w dydaktyce języków obcych traktuje przyswajanie materiału językowego, w tym stałe wzbogacanie słownictwa, jako jedno z najważniejszych zadań w nauczaniu i uczeniu się, które zapobiega m.in. blokadzie komunikacyjnej i daje szansę rozumienia, a także samodzielnego tworzenia coraz bardziej skomplikowanych językowo komunikatów.

Cykliczność powtórzeń, logiczna i spójna organizacja materiału, wykorzystanie i łączenie nowych wiadomości z już opanowanymi, stosowanie różnorodnych strategii uczenia się, myślenie w języku obcym, przyjazna atmosfera na zajęciach, wykorzystanie elementów humoru – to tylko niektóre czynniki służące trwalszemu zapamiętywaniu i efektywniejszemu przyswajaniu języka obcego. Dodatkowo świadomość procesów uczenia się stwarza szansę odnalezienia własnych indywidualnych predyspozycji do nauki i korzystania z optymalnych strategii w rozwijaniu oraz pogłębianiu kompetencji językowej.

Literatura

Акишина, А.А., Каган, О.Е., 2008, *Учимся учить. Для преподавателя русского языка как иностранного*, Русский язык, Москва.

Anderson, J. R., 1998, *Uczenie się i pamięć. Integracja zagadnień*, WSiP, Warszawa.

Arabski, J., 1997, *Przyswajanie języka obcego i pamięć werbalna*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice.

Азимов, Э.Г., Щукин, А. Н., 2010, *Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам),* ИКАР, Москва.

Brudnik, E., Moszyńska, A., Owczarska, B., 2003, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Oficyna Wydawnicza Nauczycieli, Kielce.

Brześkiewicz, Z., 2005, *Superpamięć. Jak uczyć się trzy razy szybciej*, Studio Astropsychologii, Białystok.

Dźwierzyńska, E., Kossakowska-Maras, M., 2007, *Урок иностранного языка*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.

Dźwierzyńska, E., 2007, Powtarzanie leksyki jako czynnik zapewniający trwałość jej zapamiętywania, *Języki Obce w Szkole*, 3, s. 20-23.

Dźwierzyńska, E., 2009, Znaczenie pamięci logicznej w przyswajaniu języka obcego, *Języki Obce w Szkole,* 2, s. 14-18.

Dźwierzyńska, E., 2011a, Sposoby zapamiętywania obcojęzycznego słownictwa, w: L. Pavlovska, G. Ziętala (red.), *Glottodydaktyka 3*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, s. 60-70.

Dźwierzyńska, E., 2011b, Zastosowanie strategii/technik pamięciowych w nauczaniu leksyki, w: L. Pavlovska, G. Ziętala (red.), *Glottodydaktyka 3*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, s. 71-80.

Fontana, D., 1995, *Psychologia dla nauczyciela*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań. Ilustracje: http://images.yandex.ru (24 maja 2012).

Komorowska, H., 2011, *Metodyka nauczania języków obcych*, Fraszka Edukacyjna, Warszawa.

Kurcz, I., 1995, Pamięć, uczenie się, język, w: T. Tomaszewski (red.), *Psychologia ogólna*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Raczyńska, M., *Kompetencje lingwistyczne, socjolingwistyczne, pragmatyczne i funkcjonalne w uczeniu się i nauczaniu języka według standardów Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego,* http://spnjo.polsl.pl/konferencja/materialy/referaty/ raczynska.pdf (8 maja 2012).

(liczba znaków ze spacjami: 40141)